4 Kompetanse og verdiskapning

4.1 Innledning

Politikk tilpasset de ulike regionene

Ingen regioner er helt lik andre. Forskjellene er åpenbare og er knyttet til faktorer som naturgitte forhold, næringsstruktur, tradisjoner, kultur og holdninger. Dette innebærer at hver enkelt region også har særegne muligheter og behov. Det er derfor nødvendig at det utvikles en egen politikk for hver enkelt region basert på regionens genuine utgangspunkt.

Utviklingen med stadig åpnere økonomi og større konkurranse, bidrar til at regionenes evne til å opprettholde en positiv utvikling i større grad er avhengig av klimaet for innovasjon og nyskaping. Evnen til å drive fram innovasjon og nyskaping er igjen i stor grad avhengig av regionens kompetansenivå. Det er viktig at det etableres aktive nettverk mellom mennesker, bedrifter, bedriftsmiljøer og kunnskapsmiljøer og at en på den måten får til et forpliktende regionalt samarbeid.

De regionale aktørene må evne å utvikle samhandling. I forhold til en regional kompetanse- og verdiskapingspolitikk kreves det innsats på et bredt spekter av innsatsområder. I dag betyr de generelle samfunnsmessige forhold som kompetansenivå, kommunikasjon, lokal kultur og bedriftsmiljø vel så mye som de «gamle» bedriftsrettede virkemidlene. En videreutvikling av det regionale partnerskapet på bred basis har derfor stor betydning for regionenes muligheter for å lykkes i utviklingsarbeidet.

En aktiv satsing på en regional kompetanse- og verdiskapingspolitikk krever økonomiske ressurser. De senere årene har de fleste regionale utviklingsaktørene opplevd nedgang i tilgangen på kapital til prioriterte innsatsområder. I denne delen av fylkesplanen er fokus satt på utfordringer og mål for en samlet regional kompetanse- og verdiskapingspolitikk. De strategiene som trekkes opp i planen, skal følges opp gjennom et felles forpliktende handlingsprogram. Gjennom handlingsprogrammet vil tilgang og behov for ressurser bli klarlagt.

4.2 Nåsituasjon

Omfattende endringer i næringslivet de siste 30 år

Det har i de siste 30 årene skjedd en omfattende vekst- og omstillingsprosess i regionens næringsliv. Antall arbeidsplasser har økt med ca 200.000 i hovedstadsregionen. 56 prosent av denne veksten har skjedd i Akerhus. Mye av den tradisjonelle industrien er nedlagt eller flyttet ut. Det har i samme peri-

Foto: Grete Zahl - Telenor bygget på Fornebu.

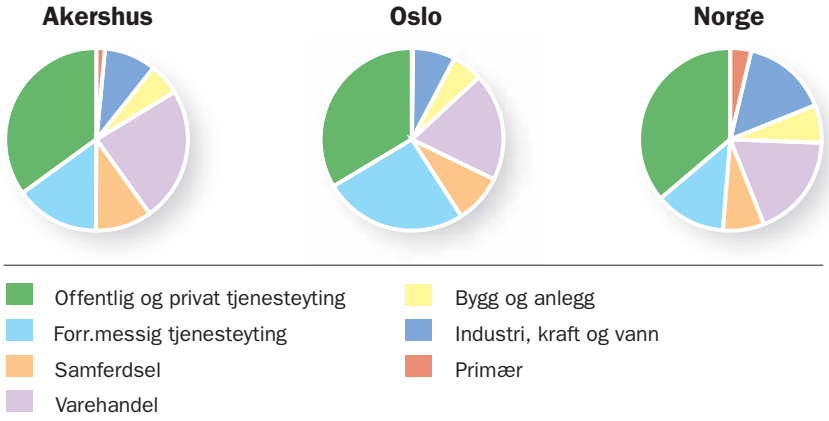

Figur 4.1 Arbeidsplasser fordelt etter næring

	primær næring	industri	kraft og vann	bygg og anlegg	varehandel	transport	forr. mes. tjenesteyt.	off/priv.tjen.yt.	sum
Vestområdet	1	8	1	5	20	9	24	32	100
Follo	2	6	0	6	28	6	12	40	100
Nedre Romerike	1	13	1	6	27	5	9	38	100
Øvre Romerike	3	6	0	6	19	26	8	32	100
Akershus	1	9	1	6	23	10	15	35	100
Oslo	0	7	0	5	19	9	26	33	100
Norge	4	14	1	7	17	7	12	38	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1 Arbeidsplasser i Akershus pr 4. kvartal 2001 i prosent

Følgende bransjer i Akershus har en: Mindre del av sysselsettingen enn i landet før øvrig:

- Industri
- Primærnæringene
- Bygg og anlegg

Større del av sysselsettingen enn i landet forøvrig:

- Varehandel
- Forretningsmessig tjenesteyting
- Transport og kommunikasjon.

- **Vestområdet** utmerker seg med en høy andel av sysselsettingen innen forretningsmessig tjenesteyting og databehandling.
- **Follo og Nedre Romerike** har høyeste andel av sysselsettingen innen varehandel.
- **Nedre Romerike** har ca 13 prosent av sysselsettingen i industri. De andre regionene haren andel på 6-7 prosent i denne bransjen.
- **Øvre Romerike** har en høy andel i transport, i stor grad som følge av hovedflyplassen. Regionen har en lav andel i varehandel og innen forretningsmessig tjenesteyting.

ode skjedd en sterk vekst i tjenesteytende sektor. Drivkrefter i denne utviklingen har vært globalisering, forsterking av internasjonal arbeidsdeling, ny teknologi, økt utdanningsnivå og en sterk økning i privat konsum.

Handel, tjenesteyting og transport/kommunikasjon særlig viktig i Akershus

Næringslivet i Akershus er preget av at fylket er en del av hovedstadsområdet. De viktigste forskjellene mellom næringsstrukturen i Akershus og landet for øvrig er beskrevet i tabell 4.1.

Forholdet mellom de ulike bransjene for Oslos del er i hovedsak det samme som for Akershus. Men, med unntak av varehandelen, er utslagene større for Oslo. Varehandelen er størst i Akershus.

Den offentlige andelen av sysselsettingen er lavere i både Akershus og Oslo enn i landet for øvrig. Dette er verdt å merke seg på bakgrunn av at en så stor del av den sentrale stats-forvaltningen ligger i hovedstadsområdet. De enkelte regionene i Akershus viser betydelig variasjon i næringsstruktur slik at en langt på vei kan snakke om en regional arbeidsdeling:

Sysselsetting, veksten har flatet ut

Den totale sysselsettingen i Akershus har i årene 1998 – 2000 vist en sterk økning. I 2-års perioden var veksten 5272 arbeidsplasser (2,8 prosent). I Oslo var veksten i samme periode 15.716 arbeidsplasser (4,3

prosent). I resten av landet var det i denne perioden en nedgang i sysselsettingen på 0,5 prosent, tilsvarende 7.500 arbeidsplasser.

Etter 2000 har denne utviklingen snudd. I Oslo er det betydelig nedgang i antall arbeidsplasser. I Akershus er det ikke lenger vekst av betydning.

Fylket har en høy sysselsettingsfrekvens. Som tabellen viser ligger yrkesfrekvensen for menn i 40-årene på 90 prosent. Selv om yrkesdeltakelsen er noe lavere for kvinner, kan det i liten grad sies å være ledige ressurser i arbeidskraftstyrken.

Ledigheten har i hele perioden vært høyere i Oslo enn i Akershus. Sysselsettingen i Akershus har i perioden 1998 til 2001 vært preget av et stramt arbeidsmarked med en lav ledighet. I 2002 har ledigheten økt med 0,8 pst poeng. Dette tilsvarer ca 2000 personer.

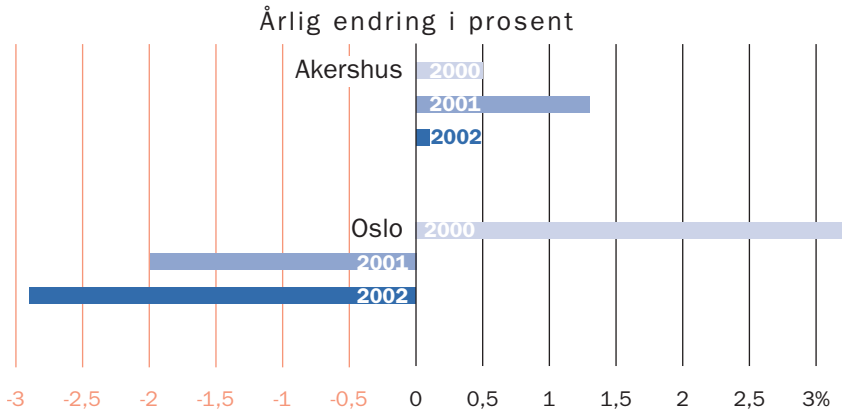

Kilde: SSB

Figur 4.2 Utviklingen i antall arbeidsplasser i Akershus og Oslo:

Alder	Menn	Kvinner
30–34	88 %	76 %
35–39	89 %	79 %
40–44	90 %	82 %
45–49	90 %	84 %
50–54	89 %	81 %

Tabell 4.2 Yrkesfrekvens i Akershus i 2000

Kompetanse: Høyt utdaningsnivå, regionale forskjeller

Befolkningen i Akershus har generelt et høgt utdanningsnivå. Innenfor fylket er det imidlertid betydelige regionale ulikheter. Forskjellen mellom Vestregionen og Romerike er den mest markante. Følgende tabell viser fordelingen av personer med utdanning på universitets- og høyskolenivå i Akershus og totalt for Akershus sammenlignet med Oslo og landet som helhet (se figur 4.4).

Tall fra skoleåret 2000-2001 viser at i vestområdet valgte 66 prosent av elevene studieretninger

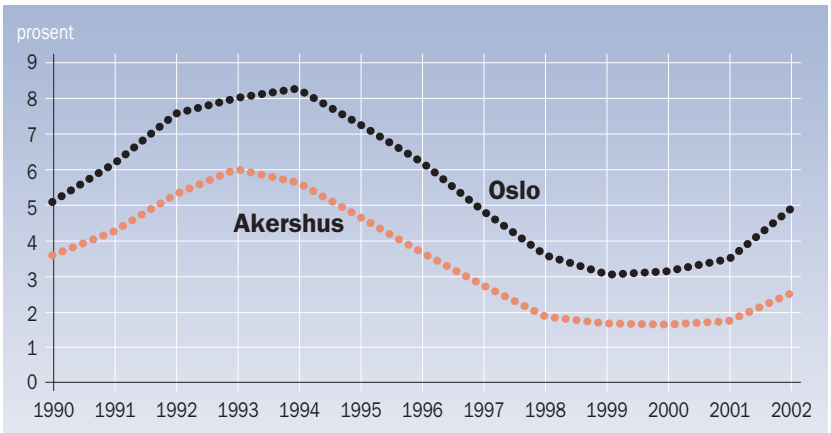

Figur 4.3 Utviklingen i ledigheten siden 1990. Uten ordinært arbeid (ledige + personer på tiltak) i prosent av arbeidsstyrken, årsgjennomsnitt: Pr oktober 2002
Kilde: Aetat

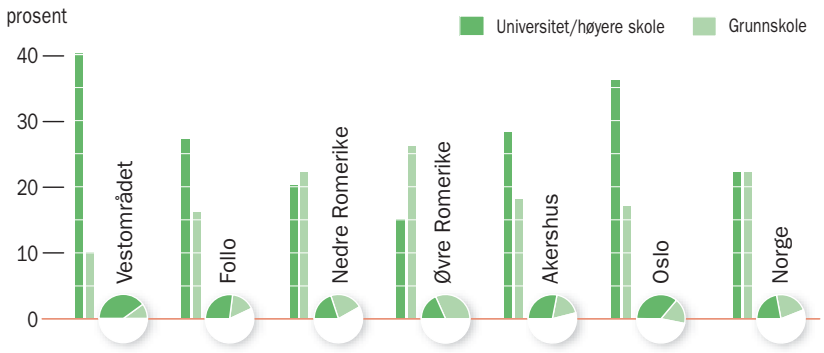

Figur 4.4 Andel av befolkningen over 16 år etter høyeste fullførte utdanning: Kilde: SSB-Statistikkbanken/regional og Nøkkeltall

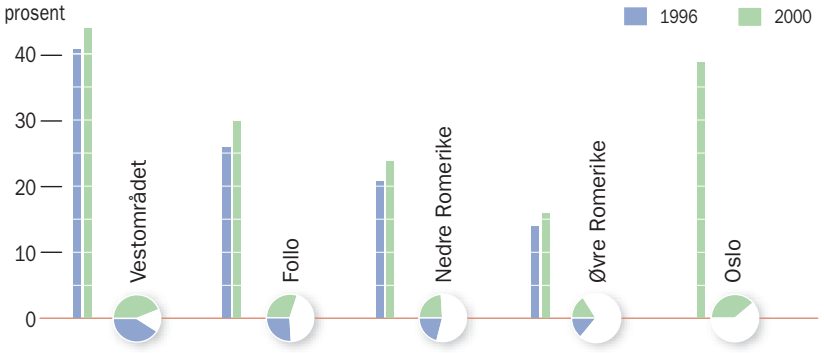

Figur 4.5 Ansatte med utdanning utover videregående opplæring: Kilde: STEP-gruppen

som gir studiekompetanse da de begynte i videregående opplæring. Tilsvarende tall for Follo og på Romerike var hhv 52 prosent og 45 prosent. Totalt for fylket var det 53 prosent som valgte studieretninger som gir studiekompetanse. Generell studiekompetanse kan også oppnås gjennom påbygningskurs fra alle studieretninger. I tillegg er det innen enkelte yrkesfag egne kurs som gir generell studiekompetanse. Dermed vil andelen som ender opp med studiekompetanse være høyere enn andelen som velger disse studieretningene i utgangspunktet skulle tilsi.

Kompetanse i næringslivet

Tabellen bekrefter at det er en nær sammenheng mellom utdanningsnivået i befolkningen og utdanningsnivået i bedriftene. Det er en tendens til at forskjellene mellom regionene med det høyeste og det laveste utdanningsnivået blir enda større når en tar utgangspunkt i ansatte. Dette skyldes lokaliseringsmønsteret og effekter av pendling. Fra 1996 til 2000 har det skjedd en økning av kompetansenivået blant de ansatte i alle regioner. Økningen er svakest på Øvre Romerike.

Godt utdanningstilbud

Akershusinnbyggerne får tilbud om grunn- og videregående opplæring i all hovedsak gjennom det offentlige tjenestetilbudet i regi av kommuner og fylkeskommunen. Bare en liten andel av befolkningen velger private tilbud (ca 7 prosent av elevene velger private videregående skoler).

Elevene som velger opplæring som leder fram mot fagbrev, får den praktiske delen av opplæringen i offentlige virksomheter eller private bedrifter.

Fylkeskommunen er forpliktet til å gi søkere med rett til videregående opplæring et opplæringstilbud. Tilbudet dimensjoneres med utgangspunkt i størrelsen på elevkullene (avgangselever fra grunnskolene i Akershus). Ved fristen for å søke inntak til videregående opplæring skoleåret 2002-2003 var det registrert totalt 17421 søkere. Av disse søkte 16423 skoleplass og 998 søkte læreplass. (Kilde: Statistikk over inntak og formidling, skoleåret 2002-2003)

Alle ungdommer med rett til videregående opplæring får tilbud om opplæringsplass. Det samme gjelder søkere med såkalt "voksenrett" (voksne født før 01.01.1978 som ikke har fullført videregående opplæring).

For inneværende skoleår var det pr 1.10 02 i alt 3374 søknader til allmenne fag, av disse var det 1500 med rett til gratis videregående opplæring. Det var 1000 nye voksne som søkte opplæring innen yrkesfag. 602 av disse søkerne hadde rett til opplæring.

Av søkermassen var det 2148 kvinner og 1210 menn. Menn søker generell studiekompetanse i større grad enn yrkesfag. Kvinnene utgjør ca en tredjedel av søkerne til yrkesfagene. Kvinnene søker primært opplæring mot hjelpepleier eller andre slutt-

kompetanser innen helsefagene. Den minoritetsspråklige andelen søkere øker, 556 av årets søkere oppga minoritetsspråklig bakgrunn. Skoler melder om økte behov for differensiert opplæring fordi ulik bakgrunn og ulike læreforutsetninger skal imøtekommes.

Akershus har i tillegg opplæring i gang innen 25 ulike sluttkompetanser (yrker) og det er ca 600 voksne lærlinger i opplæring i bedrift.

Både offentlige og private aktører tilbyr høgere studier. I tillegg kommer f eks opplæring i offentlige og private folkehøgskoler og voksenopplæring i regi av enten offentlige myndigheter eller opplysningsorganisasjonene.

Blant de som studerer ved andre studiesteder i Norge er det klar overvekt på Hordaland fylke som har 769 studenter fra Akershus og Sør-Trøndelag fylke som har 1370 Akershus-studenter.

Totalt antall Akershus-innbyggere i høyere studier	**17.114**
Antall Akershus-innbyggere i høyere studier ved utdanningsinstitusjoner i **Akershus**	2.871
Antall Akershus-innbyggere i høyere studier ved utdanningsinstitusjoner i **Oslo**	9.995

Tabell 4.3 Akershus-innbyggere som er i gang med høyere studier fordelt på utdanningsinstitusjoner i henholdsvis Akershus og Oslo pr 1.10.2001.
Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Forskning og utvikling: Tre forskningsparker

Hovedstadsområdet er landets kompetansemessige tyngdepunkt med 37 prosent av landets registrerte studenter, 60 prosent av ansatte i landets forskningsinstitutter og 46 prosent av landets samlede FoU-arbeid. Forskningsinstituttene omfatter 7800 forskere. De største fagfeltene er naturvitenskap (34 prosent), teknologi (23 prosent) og samfunnsvitenskap (22 prosent).

Regionen har ca halvparten av den registrerte konsulentvirksomheten i landet og dekker et bredt spekter av kunnskap innen teknologi, ledelse, økonomi m.v.

De tre forskningsparkene i regionen har sine hovedaktiviteter innenfor ulike fagfelt:

- Campus Kjeller innen ulike teknologifag
- Bioparken på Ås innen landbruk, akvakultur og næringsmiddel
- Forskningsparken i Oslo innen multimedia og IKT

Forskningsmiljøet på Kjeller er basert på de fire anvendte forskningsinstituttene, Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), Institutt for energiteknikk (IFE), Norsk institutt for luftforskning (NILU) og Norwegian Seismic Array (NORSAR). I tillegg er Universitetsstudiene på Kjeller (UNIK) etablert for å utdanne doktorgradskandidater innen teknologiske fag på Kjeller-instituttenes fagområder.

Telenor Fou flyttet i 2002 til hovedkontoret på Fornebu. En del av det tidligere arealet til flyplassen på Fornebu er disponert til utvikling av kunnskapsbasert næringsliv. IT Fornebu er et selskap som representerer de største investormiljøene i regionen. Videre er Statens Industrivekstanlegg SIVA deltaker som investor i prosjektet. IT Fornebus planer baserer seg på følgende hovedelementer:

- Teknologisk utdanning og forskning
- Lokalisering av internasjonale kunnskapsbedrifter
- Inkubator for nye teknologibedrifter

Utviklingen i IT-bransjen fra 2001 har ført til at det vil ta lenger tid å realisere IT Fornebus planer. Lokaliseringen av Telenors hovedkontor til Fornebu sammen med den store konsentrasjonen av kunnskapsbedrifter som allerede finnes i Lysakerområdet vil kunne gjøre dette området til et betydelig tyngdepunkt for internasjonale kunnskapsbedrifter.

I 2001 skjedde en omstrukturering av arbeidet med utvikling av Kjeller/Lillestrøm-området. Campus Kjeller ble rendyrket som et kommersialiseringselskap. Eiendomsforvaltningen til selskapet ble skilt ut og styrket gjennom at Siva og Selmer Skanska gikk inn i selskapet med til sammen 12 mill kr i aksjekapital. Kunnskapsbyen Lillestrøm (KL) ble etablert i 2001 som en samarbeidsarena mellom forskning, næringsliv og offentlige aktører. Formålet med KL er å initiere samarbeid mellom aktørene som bedrer rammebetingelsene og infrastrukturen for å utvikle Lillestrømområdet som en region for kunnskapsbasert næringsliv.

Ås-miljøet omfatter Norges landbrukshøgskole med 12 underliggende institutter, samt sju frittstående anvendte forskningsinstitutter.

Det er etablert et strategisk samarbeid gjennom Matalliansen mellom NLH og Matforsk på matområdet fra jord og fjord til bord. Matalliansen har fire innsatsområder: forskerstyrt forskning, kandidat- og forskerutdanning, etter- og videreutdanning samt oppdrag og brukerstyrt forskning. Videre er det etablert et samarbeid med NorgesVeterinærhøgskole innenfor tilgrensende biologiske fag.

Hovedstadsregionens sterke og svake sider

I samarbeid med Oslo kommune, Statens nærings- og distriktsutviklingsfond og Kommunal- og regionaldepartementet igangsatte fylkeskommunen i 2000 utredningen "Hovedstadsregionens nasjonale rolle". Målet med dette arbeidet var å øke forståelsen for hovedstadsområdets (her Oslo og Akershus) betydning for den samlede nasjonale verdiskapingen og for samspillet mellom næringslivet i ulike deler av landet. Bare gjennom en slik forståelse kan hovedstadsområdet bli en naturlig og integ-

Tilrettelegging for utvikling av kunnskapsbaserte næringsmiljøer Internasjonal profilering av hovedstadsområdet

Sterke sider

- Ca 50 prosent av forskningsvirksomheten i landet skjer i hovedstadsområdet. I regionen er det internasjonalt anerkjente forskningsinstitusjoner som dekker en rekke fagfelter som er sentrale i fremtidens kunnskapsbaserte næringsliv.
- Hovedstadsområdet har næringsmiljøer med internasjonalt konkurransedyktige bedrifter innenfor følgende bransjer: OIKT, engineering, energiteknologi, medisin og biologi og maritim virksomhet
- Regionen har landets høyeste nyetableringstakt og den sterkeste veksten finner sted i bransjer ognæringer som i stor grad er kunnskapsbaserte (forretningsmessig tjenesteyting), og framtidsrettede (IKT og databehandling generelt), og konsentrasjonsgraden er økende. Dette tyder på at nye næringsklynger vokser fram og at dynamikken er tiltagende.
- Det er generelt høgt kompetansenivå i regionen.
- De som ønsker videregående opplæring i Akershus har tilgang til et meget bredt sammensatt opplæringstilbud. I samarbeid med Oslo kommune tilbys også opplæring innen enkeltkurs som ikke tilbys ved de videregående skolene i Akershus. Dette gjelder også opplæring i bedrift: gjennom samarbeid over fylkesgrensene får ungdom i Oslo og Akershus tilgang til et bredere spekter av lærlingplasser.
- I regionen sett under ett er det et godt og variert tilbud innen høgere utdanning.
- Regionen har et godt utviklet fleksibelt opplæringstilbud til voksne med rett til videregående opplæring.

Svake sider

- Svak regional identitet.
- Regionens næringsliv er ikke spesielt innovativt sammenlignet med resten av landet, og Norge ligger generelt lavt i OECD-sammenheng.
- Med unntak av skipsfartsnæringen er bedriftene i regionen i liten grad internasjonalt orientert. Hovedstadsområdet er i hovedsak en "hjemmemarkedsregion".
- Det er en svak kobling mellom regionens næringsliv (spesielt små og mellomstore bedrifter) og FoU-institusjonene i regionen, og det foregår i liten grad etablering av nye bedrifter med utgangspunkt i regionens FoU-miljøer.
- Osloregionen rangeres lavt i internasjonale bedriftslederes bevissthet. Generelt er kunnskapsnivået om regionens lokaliseringsfortrinn lavt.
- Regionen har liten tilgang på internasjonale investeringer. Det gjelder i særlig grad for investorer som retter seg mot bedrifter med internasjonalt potensiale i regionens kunnskapsbaserte næringsmiljø.
- Trass i generelt høgt utdanningsnivå totalt sett i regionen, er det svært store geografiske variasjoner.
- Det er manglende samsvar mellom det regionale næringslivs behov for kompetanse og den kompetanse som befolkningen i aregionen tilegner seg.

rert del av en samlet nasjonal nærings-, regional- og distriktspolitikk. Utredningen peker på to områder som er særlige viktige for å styrke hovedstadsområdet som drivkraft for omstilling og utvikling i landets næringsliv som helhet:

- Tilrettelegging for utvikling av kunnskapsbaserte næringsmiljøer
- Internasjonal profilering av hovedstadsområdet

4.3 Utfordringer i fylkesplanperioden

Viktig å utnytte regionale fortrinn

Hovedstadsregionen står sterkt på de fleste områder. Utgangspunktet for en fortsatt positiv utvikling er god. Det er likevel en rekke forhold som krever aktive grep og riktige veivalg for å sikre at utviklingen går i riktig retning. Befolkningen og næringslivet har klare forventninger til at det offentlige framstår som en aktiv og troverdig tjenestetilbyder og samarbeidspartner.

Det hviler også et særlig ansvar på de ulike regionale aktørene i hovedstadsområdet for å bidra til at våre regionale fortrinn, blir utnyttet på en best mulig måte innenfor rammen av en nasjonal regional- og næringspolitikk.

Regional identitet og bevissthet er basisforutsetninger for at en region både er oppmerksom på og i stand til å utnytte sine regionale fortrinn. Hovedstadsregionen er både preget av sterk vekst og høy mobilitet i befolkningen. Dette skaper særlige utfordringer i forhold til etablering av en felles regional identitet.

Det er derfor viktig med en bred satsing og mobilisering i forhold til et bredt og mangfoldig kulturtilbud. Et kulturtilbud som både springer ut fra profesjonelle institusjoner og lokale/regionale miljøer og tradisjoner. Slike tilbud vil ikke bare gi befolkningen opplevelser og aktiviteter, men er med på å utvikle og etablere en egen regional identitet hos befolkningen.

En videre satsing på et bredt og variert kulturtilbud som når ut til, engasjerer og mobiliserer befolkningen, er av stor betydning for at en skal lykkes i det regionale utviklingsarbeidet.

Her vil fokus være rettet direkte mot de overordnede og sentrale utfordringer innenfor kompetanse- og verdiskapingsområdet.

Rekruttering av kompetent arbeidskraft

Arbeidsmarkedet i Oslo og Akershus er blant de strammeste i landet. Utviklingen den siste tiden mot en viss økning av ledigheten, betyr lite for mangelen på faglært arbeidskraft som sykepleiere, leger, øvrig personell til helse- og omsorgssektoren, lærere, kokker, bygg- og anleggsarbeidere, sivilingeniører og IT-personell.

Næringslivet fremhever at rekrutteringen til ulike yrker ikke er tilstrekkelig for å fylle gapet mellom behov for og tilbud av arbeidskraft. I yrkesfag i videregående skole er det manglende rekruttering bl.a. til byggfag, mekaniske fag og til sosial- og helsefag. Videre er det for liten rekruttering til naturvitenskapelige og teknologiske fag på høyskole og universitetsnivå.

Det er en nær sammenheng mellom økonomisk vekst og andel av yrkesaktive med høyere teknologisk utdanning. Teknologisk kompetanse er en forutsetning for økonomisk vekst. Internasjonale sammenligninger viser at Norge har en svak posisjon i forhold til våre konkurrentland.

Ingeniørutdanningen på høyskolenivå har i dag ikke tilstrekkelig søkning til å fylle alle plasser. Det er beregnet at næringslivet i 2010 som følge av dette vil ha en underdekning på ca 15.000 ingeniører. Også NTNU i Trondheim har opplevd redusert søkning til studiene.

Rekrutteringsproblemene i helse- og sosialsektoren vil øke på grunn av utviklingen i befolkningens alderssammensetning. Akershus vil i årene framover få en voksende andel av befolkningen i de eldre årsklasser som vil kreve økt innsats i omsorgssektoren.

Akershus vil også møte rekrutteringsutfordringer innen skoleverket. Akershus har en relativt høg gjennomsnittsalder på lærere. Elevkullene vil samtidig øke sterkt i årene framover. Utdanningssystemet skal både erstatte lærere som går av med pensjon og rekruttere til nye stillinger som følge av økte elevkull.

God veiledning ved yrkesvalg

Ved valg av utdanningsløp blir ungdom påvirket av foreldre, nærmiljø og de yrkesmulighetene som er synlige og kjente for ungdommen. For å imøtekomme fremtidens behov for arbeidskraft er det viktig å utvide perspektivet på hvilke yrkesvalg en ungdom faktisk har.

For voksne er et godt synlig opplæringstilbud på alle utdanningsnivåer viktig i et livslangt læringsperspektiv. Et tettere samarbeid mellom næringsliv og utdanningssystem vil kunne bedre rekrutteringen til fag der det etterspørres arbeidskraft. Akershus har selv flere høyskolemiljøer og i tillegg nærhet til høyskole- og universitetstilbudene i Oslo. Befolkningen i Akershus er vant til å benytte seg av hovedstadens tjenestetilbud i arbeidssammenheng og i fritidssammenheng. Enkel tilgang til kulturtilbud som kino, teater, museer og konserter gjør fylket til et attraktiv fylke å bo i.

Samarbeid med arbeidslivet om gjennomføring av Kompetansereformen

Fylkeskommunen har ansvaret for å tilby opplæring til voksne. De har rett til gratis avkortet videregående opplæring ut fra den realkompetansen den voksne har. Også fremmedspråklige voksne som har kommet til Norge kan gjennom realkompetansevurdering få prøvet sine yrkesfaglige kvalifikasjoner opp mot kravene i norsk fagutdanning. Godkjenning av utenlandsk utdanning skal avdekke et eventuelt behov for en restopplæring som bringer den voksne raskt fram til fag/svennebrev eller direkte ut i jobb.

I St.meld 42: Kompetansereformen (1997-98), legger Regjeringen vekt på at det offentlige utdanningssystemet skal ha en sentral rolle i å tilby opplæring som imøtekommer kompetansebehovene i arbeidslivet. Dersom kompetansereformen skal føre til en regional utvikling må andre aktører enn bare de som etterspør voksenopplæring på individuelt grunnlag, delta i arbeidet med å definere opplæringsbehovene. Samhandling mellom partene i arbeidslivet, bedrifter og det offentlige utdanningssystemet er en forutsetning for å kunne utnytte opplæringstilbud maksimalt og sikre rekruttering til bransjer som trenger arbeidskraft.

Dokumentasjon av læring på arbeidsplassen er viktig for den enkelte, men også for bedriften. Kompetanseheving og opplæring er et satsingsfelt i mange bedrifter, men dokumenteres i dag for dårlig. Kompetansetiltak er en investering og resultatet bør kunne etterprøves, dokumenteres og benyttes som et konkurransefortrinn.

Et samarbeid mellom ulike aktører om kompetanseheving for voksne kan i tillegg bidra til å forsterke samarbeidet også på andre områder. For eksempel ved at videregående skoler tar ansvar for opplæring av bedriftenes ansatte, mens skolens lærere og elever kan få verdifull faglig oppdatering og kunnskap om bedriften gjennom utplasserings- og hospiterings-ordninger.

Realkompetanse og høyere utdanning

Voksne over 25 år kan søke om opptak til høyere utdanning på grunnlag av realkompetanse i stedet for tradisjonell studiekompetanse. De enkelte utdanningsinstitusjonene vurderer om realkompetansen tilfredsstiller krav for opptak til de enkelte fag og studier. Realkompetanse skal også kunne gi avkorting av studium eller fritak for eksamen eller prøver.

Et tett samarbeid mellom høyskolesystemet, næringslivet og de andre delene av det offentlige utdanningssystemet er en forutsetning for at høyere utdanningsinstitusjoner skal kunne lage kriterier for inntak på grunnlag av realkompetanse og utvikle studietilbud som er i tråd med kompetanse som etterspørres i arbeidslivet.

Samarbeid mellom ulike deler av opplæringssystemet

Det er viktig å skape helhet og sammenheng i grunnopplæringen, dvs den opplæringen barn og unge får gjennom grunnskole, videregående skole og opplæring i bedrift. Gjennom 90-talls reformene i utdanningssystemet ble det innført en felles generell læreplan for grunnskole- og videregående opplæring.

For å sikre en god overgang mellom grunn- og videregående skole må kommuner og fylkeskommunen legge til rette for samarbeid mellom de ulike delene av opplæringssystemet. De to skoleslagene bør i langt sterkere grad berike hverandre gjennom utveksling av kompe-

Asker og Bærum	11.000	31 %
Follo	8.000	22 %
Nedre Romerike	13.000	36 %
Øvre Romerike	4.000	11 %
Totalt	**36.000**	**100 %**

Tabell 4.4 Regionvis fordeling av de 36.000 som "helt sikkert" vil ta etterutdanning" i løpet av de nærmeste 4 år:

tanse og informasjon om faglige, pedagogiske og metodiske spørsmål og dermed i fellesskap bidra til å sikre den ønskede helhet og sammenheng i opplæringen.

Asker og Bærum har søkt og fått godkjent et forsøk om kommunalt ansvar for den videregående opplæringen. Søknaden er pedagogisk begrunnet, ut fra hensynet til den enkelte elev og ønsket om at elevene skal kunne oppleve et mest mulig helhetlig skoleløp fra 6 til 19 års alderen. Dette forsøket vil gi erfaring med å skape helhet og sammenheng i grunnopplæringen

Akershus har hatt en sterk befolkningsvekst de siste årene. Dette gir seg utslag også i etterspørselen etter opplæringsplasser. Innen videregående opplæring vil det fram mot 2010 være behov for i alt ca 5000 nye elevplasser.

Voksne født før 1978 som ikke har videregående opplæring fra før, har rett til videregående opplæring. En undersøkelse i regi av Markeds- og Mediainstituttet (1999) viste at om lag 36.000 personer i Akershus er "sikre" på at de ønsker å ta etter- og videreutdanning i løpet av de neste fire årene. 43.000 oppga at det er sannsynlig at de vil ta etter- og videreutdanning i samme periode. Til sammen er dette et potensiale på 80 000 personer i Akershus. Sammensetningen av de som vil ta etterutdanning er 44.000 kvinner og 35.000 menn. Det er større sannsynlighet for at de under 30 år (50 prosent) vil ha mer utdanning enn de mellom 30–50 år (33 prosent).

Tallene står omtrent i forhold til befolkningstallet i hver region, og utgjør mellom 15 prosent og 19 prosent av totalbefolkningen 20-50 år i hver region. Totalt sett i Akershus er det 23 000 personer som ikke har videregående opplæring fra før.

På spørsmål om hva slags utdanning man vil satse på svarer 7 prosent at de vil ha videregående opplæring med generell studiekompetanse. 90 prosent vil ha annen type utdanning eller fagbrev- innen yrkesfaglige studieretninger på videregående nivå. Dette kan ha sammenheng med at de aller fleste som vil etterutdanne seg allerede har minimum videregående utdanningsnivå.

Sikre god overgang fra videregående skole til videre utdanning og arbeidsliv

For å sikre gode overganger til høgskole- og universitetsstudier er det viktig at opplæringen på videregående nivå er lagt opp på en måte som gjør elevene godt forberedt på de kravene som blir stilt når de skal fortsette med videre studier. Like ens er det viktig at høgskoler og universitet er rustet til å møte studenter som med bakgrunn i erfaringer fra videregående opplæring, i langt større enn grad enn før stiller krav til variasjon i valg av metoder og arbeidsformer. Læreplanene og opplæringsloven legger også til rette for at dagens elever, og dermed morgendagens studenter, blir svært bevisste på betydningen av å delta aktivt i planlegging og vurdering av opplæringen.

For de ungdommene som går over i arbeid etter avsluttet videregående opplæring, er det viktig at opplæringen har gitt den faglige ballast som trengs for å utøve yrket og at de har blitt "trent" godt nok på områder som er vesentlige for arbeidslivet, som samarbeidsevne og kommunikative ferdigheter.

Begge disse utfordringene peker hen mot behovet for tett samhandling mellom aktører på ulike nivå i utdanningssystemet og arbeidslivet for å sikre gjensidig kunnskap om og forståelse for kompetansekravene på de forskjellige nivåene.

Svært mange ungdommer fra Akershus søker seg til videre studier i andre fylker, men en del velger også å studere ved de høgere utdanningsinstitusjonene som finnes innen fylkets grenser. For å legge til rette for godt samsvar mellom disse institusjonenes dimensjonering av utdanningstilbudet og det som er behovet i Akershus, må utdanningsmyndigheter og aktører i arbeidslivet samarbeide tett.

Tilrettelegging for nyskaping

I den pågående overgangen fra industri til kunnskaps- og informasjonssamfunn under økende global konkurranse, er den fremtidige næringsutviklingen i regionen avhengig av nyskaping. Nyskaping er evnen til å utvikle forretningsmessig virksomhet som representerer noe nytt i forhold til det bestående. Regionenes konkurransekraft avhenger i stor grad av hvorvidt rammebetingelsene ligger til rette for utvikling av spesialiserte næringsmiljøer eller "klynger". Dette er de viktigste kjennetegnene ved vellykkede klynger:

- Bedriftene både konkurrerer og samarbeider
- Gjensidig kunnskapsutveksling mellom bedriftene
- Sterkt innovasjonspress og kunnskapsutvikling i bedriftene
- Nært samarbeid mellom bedrifter og FoU-institusjoner
- Krevende kunder som utfordrer leverandørene

Skipsfartsnæringen er langt på vei regionens eneste spesialiserte internasjonale næringsmiljø. Hovedstadsområdet har også en betydelig konsentrasjon av IKT-bedrifter, men det er tvilsomt om dette i dag kan kalles en internasjonal klynge. De utenlandske bedriftene som er lokalisert i regionen er her for å betjene et kjøpesterkt hjemmemarked, ikke fordi vi har et attraktivt næringsmiljø. Dette i motsetning til andre regioner, for eksempel Stockholm, som trekker til seg internasjonale bedrifter pga av sitt kompetansemiljø (bl.a. Kista).

Utfordringene for næringslivet i vår region må ses i forhold til strukturelle trekk som gjør at norsk næringsliv som helhet har manglende konkurranseevne i den moderne, internasjonale økonomien.

- Råvarer utgjør 70 prosent av eksporten. Produkter med avansert teknologiinnhold bare 13 prosent.
- Bedriftene har lave FOU-investeringer, vesentlig som følge av at så stor del av bedriftene tilhører bransjer som er lite forskningsintensive
- Lav innovasjonstakt
- Lav produktivitetsvekst

Hovedstadsområdet bør ha et potensial for økonomisk vekst og verdiskaping. Det ligger geografisk sentralt plassert, har en befolkning med høy utdanning, nærhet til myndigheter, institusjoner og krevende kunder, utdanningsinstitusjoner og forskningsinstitusjoner.

Når regionen ikke realiserer dette potensialet har dette sammenheng med en svak kopling mellom regionens næringsliv (spesielt små og mellomstore bedrifter) og FoU-institusjonene i regionen. Det skjer dessuten for lite kommersialisering og etablering av nye bedrifter med utgangspunkt i regionens FoU-miljøer. FoU-institusjonene i regionen spiller i første rekke en rolle som kompetansesentra for de større nasjonale industriselskapene innenfor de "gamle" næringene. Det er også en relativt liten del av ressursene til industriell forskning gjennom Norges forskningsråd som går til de nye kunnskapsbransjene.

Tilgang på kompetanse og kapital

Det er mangel på utbygde nettverk og arenaer i regionen både mellom kompetanse-institusjonene og næringslivet og internt på både FoU- og næringslivssiden i regionen. Dette innebærer at en rekke utviklingsmuligheter ikke blir realisert. Regionen har behov for virkemidler for å stimulere til samarbeid om idéutvikling, produktutvikling og kommersialisering av forskning.

Tilgang på risikovillig kapital er en kritisk faktor i utviklingen av kunnskapsbedrifter. Utviklingen i tilgangen til offentlige virkemidler har vært negativ gjennom de siste årene. De landsomfattende virkemidlene gjennom SND er halvert, dette gjelder i første rekke risikolån. Det er etablert investeringsselskaper for såkornkapital med 50/50 finansiering fra SND og næringslivet i de ulike landsdelene, med unntak av fylkene rundt Oslofjorden. Forskningsparkene får gjennom ordningen FORNY tilført midler til å utvikle prosjekter fram til etablering av bedrift. Det er imidlertid et åpent rom i virkemiddelapparatet for bistand til bedriftene i den første utviklingsfasen fram til bedriften er kommet i posisjon til å foreta aksjeemisjoner og søke finansiering gjennom det normale finansieringssystemet.

I hovedstadsområdet gis det utdanning på sivilingeniør-nivå på ulike institusjoner, menhovedstadsområdet har ikke en teknologisk utdanningsinstitusjon på universitetsnivå på linje med de fleste andre europeiske storbyregioner. Slike institusjoner er en viktig del av innovasjonssystemet i den enkelte region. Det er derfor behov for å tydeliggjøre tilbudene

for å bedre rekrutteringen til teknologisk utdanning.

Behovet for å styrke nyskapingen er også en utfordring for utdanningssystemet, både når det gjelder holdningsskapende arbeid i forhold til entreprenørskap og nyskaping og i formidling av kunnskap om etablering og utvikling av bedrifter. Både grunn- og videregående skoler er viktige arenaer for dette arbeidet.

Konkurranse mellom storbyregioner i Europa

I den internasjonale kunnskapsbaserte markedsøkonomien er konkurransen mellom land i stor grad erstattet av konkurranse mellom storbyregioner. I disse regionene er kunnskap den viktigste innsatsfaktoren i det konkurranseutsatte næringslivet. Regionenes konkurranseevne er bestemt av evnen til å generere næringsmiljøer som er basert på konkurransedyktige kunnskaper.

De største byregionene kan ha en bredde og tyngde som gir grunnlag for å etablere miljøer over et bredt spekter. For mindre regioner vil det være nødvendig med en større grad av spesialisering. Regionene inngår i et nettverk som knyttes sammen gjennom at internasjonale kunnskapsbedrifter investerer i ulike regioner, enten ved å lokalisere egen virksomhet eller ved å investere i eksisterende bedrifter i en annen region.

Det er gjennomført en rekke internasjonale rangeringer av byregioner med hensyn til attraktivitet som bo og næringsregion. Slike rangeringer blir gjort på ulike grunnlag, oftest med utgangspunkt i oppfatningene til internasjonale næringslivsledere eller med utgangspunkt i objektive og sammenlignbare kriterier.

Rangeringene som er basert på enkeltpersoners oppfatning, viser at kunnskapene om vår region er svak og i en viss grad basert på feil informasjon. Regionen scorer i slike undersøkelser svakt på de fleste av faktorene som er viktige for næringslivet.

Den svake kunnskapen om vår hovedstadsregion blant internasjonale bedriftsledere skyldes nok i stor grad at regionen og Norge som helhet, ikke har noen bedrifter innenfor den nye kunnskapsøkonomien som er internasjonalt profilerte på en måte som gir regionen identitet. For eksempel har endringen av Helsinkis status som region for internasjonale investeringer skjedd samtidig med Nokias vekst som internasjonalt telecomselskap.

Rangeringene basert på objektive faktorer varierer betydelig alt etter hvilke faktorer som er vektlagt i indeksene. I en nylig publisert undersøkelse fra det internasjonale konsulentselskapet Jones Lang LaSalle havner Oslo på 50. plass blant 85 europeiske byer, langt bak de andre nordiske hovedstedene. Den viktigste grunnen til den lave plasseringen er den lave prioriteringen av forskning og utvikling. Dette måler potensialet for innovasjon som drivkraft for økonomisk vekst.

Internasjonale kunnskapsmiljøer

Det er derfor viktig å se sammenhengen mellom utvikling av regionens næringsliv og arbeidet med internasjonal profilering. En forutsetning for at regionen skal være attraktiv for internasjonale investorer, er at det finnes kunnskapsmiljøer i regionen som er internasjonalt attraktive. Arbeidet med å profilere regionen må derfor skje parallelt med at man utvikler kunnskapsmiljøene og bygger opp internasjonalt anerkjente næringsklynger, bl.a. ved å legge til rette for et bedre samarbeid mellom bedrifter og FoU-miljøer.

Den dårlige plasseringen Osloregionen får på ulike internasjonale rankinger burde tilsi at det er nødvendig med en forsterket markedsføringsinnsats for å redusere denne konkurranseulempen. Dagens situasjon er den motsatte. Europeiske byer som København og Stockholm, som allerede har en langt sterkere posisjon enn Oslo som internasjonale sentra, bruker 20-30 ganger mer på internasjonalt markedsføringsarbeid enn Osloregionen. For de største europeiske hovedstedene er forskjellene enda større.

Manglende offentlig satsing på regionmarkedsføring er et spesielt norsk fenomen som det kan tenkes flere forklaringer på, bl.a. at det sterke elementet av råvareinntekter i norsk økonomi gir for liten motivasjon til å satse offensivt i forhold til de internasjonale teknologibransjene. Innenfor diskusjonen om den nasjonale næringspolitikken er spørsmålet om regionmarkedsføring i liten grad på dagsorden. Det er derfor helt nødvendig med et regionalt engasjement for å påvirke den nasjonale næringspolitikken på dette området.

4.4 Mål og strategier

Fire områder trekkes frem for utdanning og arbeidsliv

Utdanning og næringsliv

Det ligger en stor utfordring i å sikre tilstrekkelig arbeidskraft med riktig kompetanse for arbeidslivet i Akershus. Som vist tidligere i kapitlet er det et stramt arbeidsmarked i regionen, og trass i utviklingen den siste tiden med en viss økning i arbeidsløsheten, vil det likevel være stor mangel på arbeidskraft innen en del bransjer. Spesielt vanskelig ser situasjonen ut til å være for en del av de tradisjonelle yrkesfagene og når det gjelder teknologifagene.

Akershus har et generelt høgt kompetansenivå, med visse variasjoner innen de ulike delene av fylket. Det er derfor ikke nødvendigvis tiltak for å øke kompetansen i befolkningen som helhet som er svaret på utfordringen, men å sørge for at arbeidsstokken totalt sett har en ønsket kompetansesammensetning.

Utfordringen ligger i å utvikle samhandlingen mellom utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet slik at ikke bare de voksnes individuelle behov ivaretas, men også arbeidslivets behov for kompetanse. Dette gjelder både i forhold til videregående opplæring og i forhold til høgere utdanning.

Mål

Øke andelen av befolkningen som tar yrkesfaglig og teknisk utdanning.

Strategier:

- Styrke veiledningstilbudet til barn, unge og voksne som står overfor yrkes- og utdanningsvalg gjennom et tettere samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og arbeidsliv.
- Utvikle og synliggjøre regionens tilbud om teknologisk utdanning
- Bidra til realisering av Kompetansereformens intensjoner gjennom et tett samarbeid mellom videregående opplæring, høgskoler og arbeidslivet.

Utdanningssystemet og utdanningsbehov

Med et gjennomgående læreplanverk og felles generell del av læreplanen, har det blitt lagt til rette for et helhetlig opplæringsløp gjennom grunnopplæringen. For å sikre denne helheten må kommune- og fylkeskommunenivået samarbeide tett om kvaliteten på opplæringen. Samarbeidsutfordringene består ikke minst i at de to forvaltningsnivåene i fellesskap må legge til rette for fleksible overganger mellom de to delene av opplæringssystemet. De samme utfordringene gjelder i forhold til bedriftene som skal ta seg av den praktiske delen av opplæringen i yrkesfag og i forhold til høgere utdanning. Også når det gjelder overgang fra videregående skole til bedriftsopplæring og overgang til høgere utdanning, vil kravene til fleksible overgangsordninger komme sterkere i tiden framover.

Mål

Det må legges til rette for at barn, unge og voksne i Akershus sikres et best mulig utdanningstilbud i samsvar med egne forutsetninger og arbeidslivets behov.

Strategier:

- Aktørene i utdanningssystemet må samarbeide tett for å sikre fleksible ordninger og gode overganger mellom de ulike utdanningsnivåene.
- Aktører i utdanningssystemet og arbeidslivet må samarbeide tett for å sikre høg kvalitet på opplæringstilbudet for voksne.

Foto: Grete Zahl – Telenor på Fornebu

Nyskaping

Hovedstadsområdet er et nasjonalt tyngdepunkt for forskning og kunnskapsbasert næringsliv. Dette er den viktigste ressursen i utviklingen av regionens komparative fortrinn. Det er også på dette området regionen kan gi det viktigste bidraget til den nasjonale verdiskapingen. Utfordringen blir å realisere dette potensialet slik at regionen øker sin konkurransekraft som et senter for internasjonale kunnskapsbedrifter.

Mål

Bedre hovedstadsregionens internasjonale konkurransekraft gjennom økt nyskaping og innovasjon.

Strategier:

- Styrke etablering av nye kunnskapsbedrifter med utspring i regionens FoU-miljøer.
- Legge grunnlaget for at kunnskapsbaserte nyetableringer for å bedre vekstbetingelsergjennom tilrettelegging, finansieringsmuligheter og faglig bistand gjennom forskningsparker og inkubatorer

Hovedstadsområdet som internasjonal region

I den internasjonale konkurransen mellom byregioner, har hovedstadsområdet en svak posisjon som region for internasjonale investeringer. Dette har sammenheng med at regionen mangler internasjonalt profilerte kunnskapsbedrifter. Samtidig skjer det ingen nasjonal satsing på internasjonal markedsføring av regionen slik som for andre europeiske storbyregioner. Det er dermed både en regional og en nasjonal utfordring å gjøre hovedstadsregionen kjent som en internasjonalt konkurransedyktig region med et høyt kunnskapsnivå både i befolkningen og næringslivet.

Mål

Styrke hovedstadsområdets posisjon som internasjonal region i forhold til andre europeiske byregioner.

Strategier:

- Skape forståelse og oppslutning om hovedstadsregionens nasjonale rolle og viktigheten av å profilere regionen internasjonalt gjennom et felles regionalt og nasjonalt engasjement for å markedsføre hovedstadsområdet som investeringsregion.
- Benytte forskningsmiljøene og kunnskapsmiljøene i næringslivet i internasjonal markedsføring og synliggjøring av hovedstadsområdets fortrinn for internasjonale investorer.